

DOCUMENT PERMANENTE LAND ART IN HET GROENE WOUD

LANDGOED VELDER, VELDERSEWEG, LIEMPDE

Eigenaar: familie Van Boeckel

Kunstwerk: de Negen Dreven, 1850, accent 2010 door Diego Sindbert, en anderen.

Bezoek: parkeren bij ingang landgoed. Het werk is te vinden aan de onverharde bosweg, parallel achter het evenemententerrein. Open van zonsopgang tot zonsondergang. Toegang gratis.

De Negen Dreven is het punt waar negen boslanen (dreven) bij elkaar komen. Het bos is rond 1850-1870 ontworpen en aangelegd. De kunstenaars namen dit punt om respect te tonen voor dit punt door in 2010 de plek te versterken door 'renovatie', en een boomstam die als rustplek diende voor een oude wandelaar, zitbaar te maken.

Zie kaartafbeelding nr 5

LANDGOED VELDER, VELDERSEWEG, LIEMPDE

Eigenaar: familie Van Boeckel

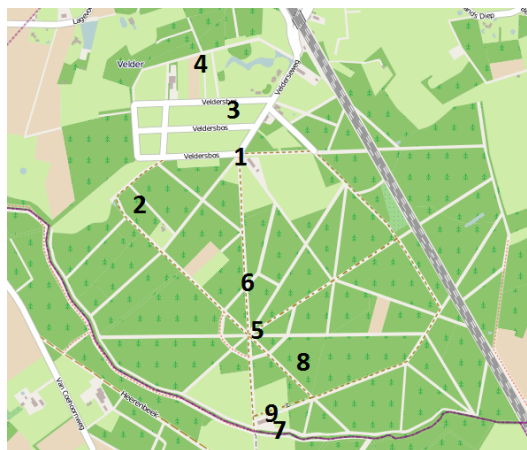
Kunstwerk: Occupied Spaces, Bram Braam, realisatie 2011

Bezoek: parkeren bij ingang landgoed. Het werk is te vinden aan de onverharde bosweg, parallel achter het evenemententerrein. Open van zonsopgang tot zonsondergang. Toegang gratis.

Bram Braam heeft Occupied Spaces ontworpen waarbij hij zich liet leiden door de gegevens van de plek. Het werk heeft in de lijn van het werk van de kunstenaar sculpturale kwaliteiten, maar dient geen sculptuur te zijn. Zie kaart onder nr 2

Landgoed Velder

Nb de overige nummers verwijzen naar tijdelijke werken voor zomer 2013, www.eurolandart.nl

LANDSCHAPSPARK MOERENBURG, HOEVENSEKANAAL/OISTERWIJKSE BAAN, TILBURG

Eigenaar: Waterschap De Dommel

Kunstwerk: Waterpaviljoen, Irene Fortuyn met Arjan Karsten, realisatie 2012

Bezoek: vrij toegankelijk overdag

Nabij: café Zomerlust, manege Hooijer, bezoektuin Buitenom (Oisterwijksebaan-Broekstraat)

Voor het nieuwe helofytenfilter (een natuurlijk waterzuiveringssysteem met rietvelden) van het rioolwaterzuiveringssysteem van Tilburg werd kunst betrokken. Het Waterpaviljoen ligt op een eiland in het riet en is via een pad te bereiken. Het paviljoen bestaat uit een sedumplateau met waterdruppelstenen en betonnen wanden. In de wanden zijn teksten gegoten die verwijzen naar de geschiedenis van de waterzuivering in Tilburg en naar de oorsprong van het water dat daar in het filter gebufferd en gereinigd wordt. Met het paviljoen is een verstilde plek gecreëerd in landschapspark Moerenburg, een plek die aandacht vraagt en inzicht geeft in dat zo vanzelfsprekende schone water.

In het waterbassin is een glooiing aangebracht als onderwater kunstwerk, dat tevens de ecologisch diversiteit van het bodemleven vergroot.

foto: Fa Heerkens van Bavel

C = café Zomerlust, W = Waterpaviljoen, entree, HM = Huize Moerenburg

LANDSCHAPSPARK MOERENBURG, HOEVENSEKANAAL/OISTERWIJKSE BAAN, TILBURG

Eigenaar: Waterschap De Dommel

Kunstwerk: Huize Moerenburg, Frank Meijer, realisatie 2012

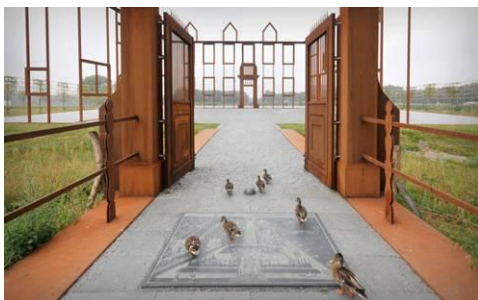
Bezoek: vrij toegankelijk overdag

Nabij: café Zomerlust, manage Hooijer, bezoektuin Buitenom (Oisterwijksebaan-Broekstraat)

Het agrarische landschapspark Moerenburg neemt deel aan tijdelijke landkunst. Permanente landkunst ligt in dit gebied op het terrein van de waterzuivering. Dit terrein is het eerste terrein in Nederland waar werd onderzocht hoe afvalwater kon worden gereinigd. Het terrein krijgt een nieuwe functie waarin waterzuivering een rol behoudt. Toevallig werd bij graafwerk de plaats van Huize Moerenburg ontdekt. De nieuwe inrichting verbindt deze twee tijdslagen in twee aantakende monumentale assen. Het helofytenfilter dat samenvalt met de monumentale as naar het huis vormt hierbij een visuele echo van een monumentale baroktuin.

Op de plek van de funderingen van het huis is een cortenstalen constructie geplaatst, die refereert naar het barokke huis zoals dat is afgebeeld op een schilderij uit 1700. Het hellende voorplein, de wijkende gevels en hellende vloer verwijzen naar het vervreemdende, vertekende perspectief in het schilderij. Zij krijgen bovendien een nieuwe betekenis doordat staand boven aan de trappen een prachtig zicht ontstaat op de barokke assen.

Rond het huis zijn tevens de oorspronkelijke omgrachting en de bruggen en sokkels teruggebracht.

foto MTD Landschapsarchitecten,

C = café Zomerlust, W = Waterpaviljoen, entree, HM = Huize Moerenburg

Actuele informatie over de plek op www.eurolanart.nl

HET NATUURTHEATER, GEMULLEHOEKENWEG/OIRSCHOTSEBAAN, OISTERWIJK

Eigenaar: gemeente Oisterwijk, erfpachter:

Kunstwerk: Tuin van Taal, Margriet Kemper, realisatie 2011

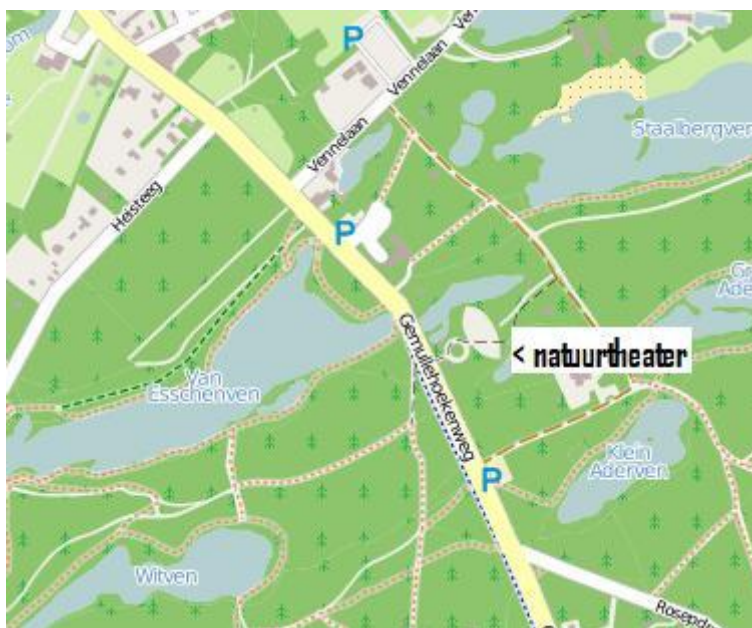
Bezoek: park en theater zijn open bij voorstellingen. Parkeerplaats 100 m ten zuiden van het natuurtheater. Overige tijden gesloten.

Nabij: Streekpark Klein Oisterwijk met vaak tijdelijke land art en café/restaurant, Oisterschotsebaan 8a.

Het Natuurtheater, uit de jaren '30, is geïnspireerd op een Romeins amfitheater. In de zomer vinden er wekelijks openluchtvoorstellingen plaats. De Gemeente Oisterwijk wil het Natuurtheater als cultureel erfgoed herstellen en behouden, waarbij de synergie tussen natuur en cultuur centraal blijft staan. Door voor het Natuurtheater een nauwe verbintenis tussen taal, objecten en landschap te creëren wil Margriet Kemper het gebied een metaforische betekenis geven.

foto en tekst bkcc

KASTEELLANDGOED NEMELAER, (N624) OISTERWIJKSEDREEF, HAAREN

Eigenaar: Het Brabants Landschap

Kunstwerk: De Raaf, Kees Wevers, realisatie 2009

Bezoek: parkeerplaats aan rotonde. Open van zonsopgang tot zonsondergang, gratis.

Nabij: restaurant Herberg van Boxtel, pannenkoekenhuis Beveren, zorgtuinderij De Es

Het werk De Raaf van Kees Wevers († 2008) versterkt het entreegebied van het kasteellandgoed bij aanleg rotonde. Aan de linkerkzijde van de entree laat de bestrating het schaduwpatroon van bomen zien: waar de laanbeplanting doorbroken werd voor een pijpleiding heeft hij zo 'de herinnering aan de bomen teruggebracht'. Wevers wilde aan deze locatie bovendien iets toevoegen dat verwijst naar 'een nieuwe droom'. Hij ontwierp een moderne zuil met daarop een bronzen raaf. De raaf kwam lang geleden voor in dit gebied, en Wevers wenst een terugkeer van de raaf als succes voor de natuur in Het Groene Woud. Het kunstwerk werd uitgevoerd door zijn weduwe Marijke Abrahams. De raaf is gemaakt door Jacqueline van der Laan.

foto en tekst bkbc

NATUURGEBIED DE LOONSE EN DRUNENSE DUINEN, UDENHOUT HOEK SCHOORSTRAAT/ OUDE BOSSCHEBAAN

Eigenaar: Natuurmonumenten

Kunstwerk: LDD, Nienke Korthof, realisatie 2010

Bezoek: parkeerplaats op de hoek tegenover restaurant Bosch & Duin. Open van zonsopgang tot zonsondergang, gratis.

Nabij: uitgestrekte stuifzanden en restaurant Bosch & Duin.

De natuur ontwikkelt en verandert voortdurend. Om deze veranderingen 'te vangen' gebruikte Nienke Korthof de lenticulaire techniek. Twee tot zeven verschillende beelden worden in repen geknipt en samengevoegd. Over deze beelden wordt een folie geplakt die uit verschillende lensjes bestaat. Door uit een andere hoek naar de afbeelding te kijken verandert het beeld.

Het natuurgebied De Loonse en Drunense Duinen kende vroeger velen meertjes en waterplassen. De spiegeling in de waterplas gaf de vorm aan het ontwerp. Als de toeschouwer langs loopt verandert de afbeelding. De afbeeldingen tonen foto's over de aardkundige processen van het gebied.

foto Nienke Korthof, tekst naar Nienke Korthof

STRUCTUURWEG, SCHIJNDEL

Eigenaar: Staatsbosbeheer

Kunstwerk: Het Boomkompas, Marielle Lapidaire, 2008

Bezoek: Aan de Structuurweg in Schijndel, rotonde met De Steeg, ingang via De Steeg bij startpunt Ommetje Smaldonk. Open van zonsopgang tot zonsondergang, gratis.

Nabij: wandeling Ommetje Smaldonk

Het Boomkompas is een verhaal over bomen. In het midden van het terrein staat een eik, een verwijzing naar het wapen van Schijndel. Schijndel dankt haar naam aan de eik. 'Skin' is de schors van de eik die werd gebruikt om leer te looien. Om de eik is een boombank geplaatst van waaruit in de vier windrichtingen en vier tussenwindrichtingen acht paden lopen, met aan het eind een steeds andere boomsoort. Bomen hebben net als mensen een eigen karakter. Omdat de karaktertrekken van de bomen zijn benoemd kan de bezoeker van het terrein zich herkennen in een bepaalde boom.

foto bkkc

Wandelkaart ommetje:

<http://www.brabantsemilieufederatie.nl/sites/www.brabantsemilieufederatie.nl/files/5%20natuur%20landschap/ommetjesmaldonkfolder.pdf>

GASTHUISHOEVE, SINT-OEDENRODE 1

Eigenaar: Gasthuishoeve (privaat),

Kunstwerk: De Levende Brug, Roos Terra en Jaap Dirk Tump, 2014

Bezoek: parkeren bij Gasthuishoeve, www.gasthuishoeve.nl

Nabij: Gasthuishoeve voor streekproducten en streekplanten, café en bezoek, 7 dagen open, wandelpad, boerderij De Dommelhoeve

Zie kaart locatie O

De Levende Brug staat symbool voor de samenwerking tussen de Rooise boomtelers en Roois Landschap en gemeente Sint-Oedenrode ('Rooi'), in de verbinding van boomteelt – landschap, cultuur – natuur. Het idee is van Roos en Terra en Jaap Dirk Tump en uitgevoerd door IVN en vrijwilligers. De Levende Brug is geïnspireerd op de natuurlijke bruggen door planten en bomen, en door de Romeinse brug. Het werk staat bij een (nieuw) kapelletje op het terrein van de Gasthuishoeve, en is gesitueerd op de overgang van boomteeltgrond en bloemenweide. Het werk zal groeiend tot volledige realisatie komen.

DE DOMMEL, SINT-OEDENRODE 2

Eigenaar: Waterschap De Dommel

Kunstwerk: Het Observatorium, Frank Havermans, 2009

Bezoek: het observatorium is te bereiken via het parkeerterrein van Ahrend en dan wandelpad aan noordzijde van De Dommel volgen, ca 700 m

Nabij: wandelpad, landkunstwerk, boerderij De Dommelhoeve

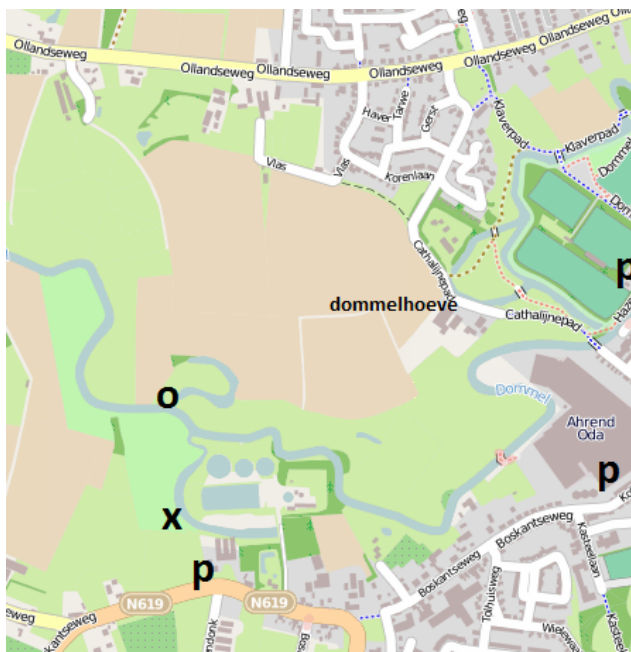
Zie kaart locatie O

Het werk geeft een omgekeerde benadering van een observatorium. Dit Observatorium is gedeeltelijk in de grond verzonken en biedt een laag uitzicht over het landschap en biedt de toeschouwer de details van het maaiveld, details van planten, insecten, details van geluid van vogels en stromende Dommel. Een verdiept standpunt.

Het wandelpad 'Slotjes van Sint-Oedenrode, 7 waarvan 3'voert langs voorheen onbereikbare en vergeten plekjes en toont zo een nieuwe kijk op het oude landschap van het Dommeldal.

foto en tekst bkkc

P = parkeren auto

Wandelroutekaart via www.kunstinsint-oedenrode.nl

DE DOMMEL, SINT-OEDENRODE 3

Eigenaar: Waterschap De Dommel

Kunstwerk: Observatorium, Lucas Lenglet, 2011

Bezoek: natuur/weiland naast bedrijfsterrein. Parkeer hier: vanaf zuidelijke rondweg/Boskantseweg, direct voor/na bebouwde kom.

Nabij: wandelpad, landkunstwerk Frank Havermans, boerderij De Dommelhoeve

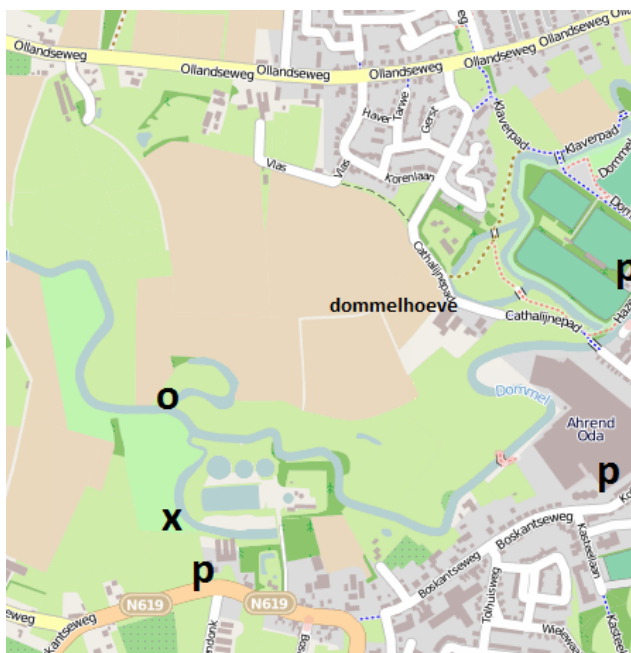
Zie kaart vorige pagina: locatie X

Het werk van Lenglet is een uitkijktoren aan het nieuwe wandelpad langs De Dommel, dat een weids uitzicht en overzicht biedt over het oude agrarische cultuurlandschap met de sterk slingerende Dommel.

Het kunstwerk kwam tot stand bij de herontwikkeling van de rioolwaterzuivering in een modern gebouwencomplex en een vrij toegankelijk groen overloopgebied. Hier is de uitkijktoren geplaatst en loopt het wandelpad dat ook leidt naar het landkunstwerk van Frank Havermans.

foto bkcc

P = parkeren auto

VERZORGINGSPLAATS SONSE HEIDE, A50, SON EN BREUGEL

Eigenaar: Rijkswaterstaat met BP Nederland BV

Kunstwerk: The Shadows of Son Heath, Marcel Smink, 2009

Bezoek: op parkeerplaats Sonse Heide aan de A50 richting zuiden, vlak voor uitrit NR naar Best, Son

Nabij: via afslag naar museum Bevrijdende Vleugels en recreatiegebied De Vleut met land art

Binnen het project Kunst aan de A50 is opdracht gegeven voor de “Verzorgingsplaats voor auto, mens en dier”.

De parkeergelegenheid voor vrachtwagens en personenauto's is gescheiden door een verhoogd wandelpad om veilig de benen te strekken. Op het talud is een slangvormige, ijzeren overkapping met een lengte van 72 meter geplaatst. Hiertegen groeien hop, blauwe regen, valse wingerd en kamperfoelie als een moderne groene gang, ook wel berceau genoemd. Aan beide zijden van het wandelpad staan zogenoemde ‘screaming eagles’, verwijzend naar de Amerikaanse 101e Airborne Division met deze naam, die in september 1944 deelnamen aan de luchtlandingen van de operatie Market Garden, in deze omgeving.

De suggestie van het doek over de adelaar is op te vatten als parachute en verwijst tevens naar de tijd die voorbijgaat en op Sonse Heide zowel parachutisten als automobilisten tot schimmen maakt.

Onder de loofgang staan banken en picknicktafels. Hierop geven iconen van grafisch ontwerper Pier Taylor, informatie over de A50 en de streek.

(tekst naar bkkc)

WINERY & HERBS, BOXTELSEWEG 23, 5283 VE SCHIJNDEL

Eigenaar: Geert en Myriam Hermans

Kunstwerk: labyrint en pentagram, NAAM, 2009-2012

Bezoek: za. van 10.00 tot 16.00 uur en op afspraak; info activiteiten op www.wineryandherbs.nl

Nabij: tegenovergelegen is café/restaurant De Boerenhofstede, ook om te parkeren; nabij is Landwinkel

In de inrichting van de productie- en belevingstuin Winery & Herbs is door tuinarchitect vorm gegeven aan de visie van de eigenaren over energie, zingeving en symboliek. Een labyrint van druivenplanten biedt de bezoeker een wandelende meditatie en inzicht in zijn levenspad.

OERBANK , BOXTEL

Eigenaar: Waterschap De Dommel, Bosscheweg 56 5283 WB Boxtel

Kunstwerk: Oerbank, door Marten Groen en Hester Pilz, 2013

Bezoek: Open van zonsopgang tot zonsondergang, gratis.

Nabij: centrum Boxtel, op route naar Winery and Herbs

Zie kaart locatie W

De Oerbank is tot stand gekomen in het kader van 150 jaar Waterschap De Dommel en de contacten met het Belgische deel van het stroomgebied. Hester Pilz zag in het verschijnsel 'oer' (ijzervorming in water en grond) een inspirerend thema voor land art. Marten Groen uit Boxtel ontwierp met Hester Pilz voor het waterschapshuis de 'oerbank', verwijzend naar de water blokkerende ijzerlagen in de bodem die oerbanken heten. In deze Oerbank is het stroomprofiel van De Dommel ingeslepen en met oergrond uit België gevuld. Het werk is bij laag water te bereiken om op de watergolf van het Dommel logo te zitten.

BANISVELD , BOXTEL

Eigenaar: Ver. Natuurmonumenten

Kunstwerk:

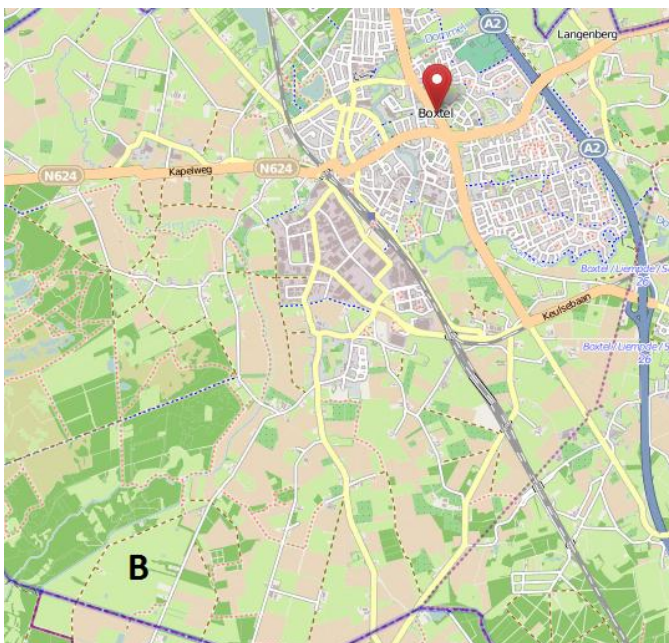
Bezoek: Open van zonsopgang tot zonsondergang, gratis. Parkeren/entree: zie parkeerplek

Nabij: uitkijktoren Banisveld; natuurgebied Kampina, boederijterras Jacobushof (Middendreef 2)

en Theetuin 't Bakhuis (De Bocht 4)

Zie kaart locatie B

Op het geografische middelpunt van de “Duurzame Driehoek” van Tilburg-Eindhoven-Den Bosch ligt het gebied Banisveld nabij Lennisheuvel. In vroegere dagen een vuilnisbelt. In samenwerking met de Vereniging Natuurmonumenten is het gebied natuurlijk heringericht en zijn voorzieningen zoals een uitkijktoren en informatieborden geplaatst. Op het middelpunt is een Lindeboom geplant met grond uit alle deelnemende gemeenten en is voor iedere deelnemer een grote zwerfkei geplaatst. Op enkele stenen staat een dichtregel van Pien Storm-van Leeuwen.

B = locatie Banisveld

ONTSNAPPINGSROUTE, 'S-HERTOGENBOSCH

Eigenaar: gemeente 's-Hertogenbosch

Kunstwerk: EBGB - Martijn Engelbregt,

Bezoek: wandeling vanaf stations te Den Bosch; zie www.ontsnappingsroute.nl

Nabij:

Ontsnappingsroute wijst ons de weg uit het drukke stadsleven naar de essentiële rijkdom van de natuur. Tot de verbeelding sprekende namen van dieren en planten duiken op in het straatbeeld van 's-Hertogenbosch als eenwoordige gedichten. De borden wijzen voetgangers en fietsers de weg de stad uit, langs de Bossche Broek, voorbij de A2, het Groene Woud in.

Het is uniek dat 's-Hertogenbosch vanuit het hart van de stad zo direct verbonden is met het Groene Woud, een enorm groen gebied dat te vergelijkbaar is met het Groene Hart van de Randstad of Central Park in New York. In de straten van 's-Hertogenbosch werd daar op straat weinig aandacht aan geschonken. Alle mogelijk toeristische trekkers werden keurig met wandelbordjes aangegeven, maar het bijzonderste van de stad bleef een publiek geheim. Dat geheim wordt voor binnen- en buitenstaanders ontsloten met de eerste publieke Ontsnappingsroute ter wereld. Elk bord is een mentale brug naar het Groene Woud. Het eindpunt van de route wordt gevormd door twee borden die fietsers en wandelaars feliciteren met het feit dat ze de A2 zijn gepasseerd.

Tekst en foto: cbk 's-Hertogenbosch

GLAZEN BOERDERIJ, OP DE MARKT TE SCHIJNDEL

Eigenaar: gemeente Schijndel

Kunstwerk: gebouw Glazen Boerderij van Winy Maas, MVRDV , januari 2013

Bezoek: Markt te Schijndel, open tijdens winkel- en horecatijden; parkeren Parkeergarage Lichtenburg (gratis)

Nabij: Wlnery & Herbs + De Boerenhofstede;

Op 20-jarige leeftijd schreef Maas een brief aan de burgemeester van zijn geboorteplaats Schijndel met de vraag om iets te doen met de grote lege plek aan het Marktpllein. De plek is ontstaan na de sloop van een aantal panden na de Tweede Wereldoorlog. Voor de plek ontwikkelde MVRDV 20 jaar later 7 plannen, waaronder een theater (2002). Er is nu, in opdracht van Schijndelse ondernemers, de Glazen Boerderij verrezen.

Voor De Glazen Boerderij bestudeerde MVRDV de boerderijen in de gemeente Schijndel. Hieruit ontleedde de ontwerpers de vorm en verhoudingen van de gemiddelde Schijndelse boerderij. Deze is in alle drie de dimensies opgeschaald met een factor 1,6 a 1,8 tot de bouwenvelophe waarbinnen gebouwd mocht worden. (tekst: www.architectuur.org)

foto MVRDV, www.mvrdv.nl

BOSSCHE BROEK, 'S-HERTOGENBOSCH

Eigenaar: gemeente 's-Hertogenbosch

Kunstwerk: Woeste Stille van Carmela Borgman, 2013

Bezoek: via wandelroutes in Bossche Broek. Dichtbij parkeren aan Heul te Vught

Nabij: centrum Vught, centrum Den Bosch

Zie kaart locatie B

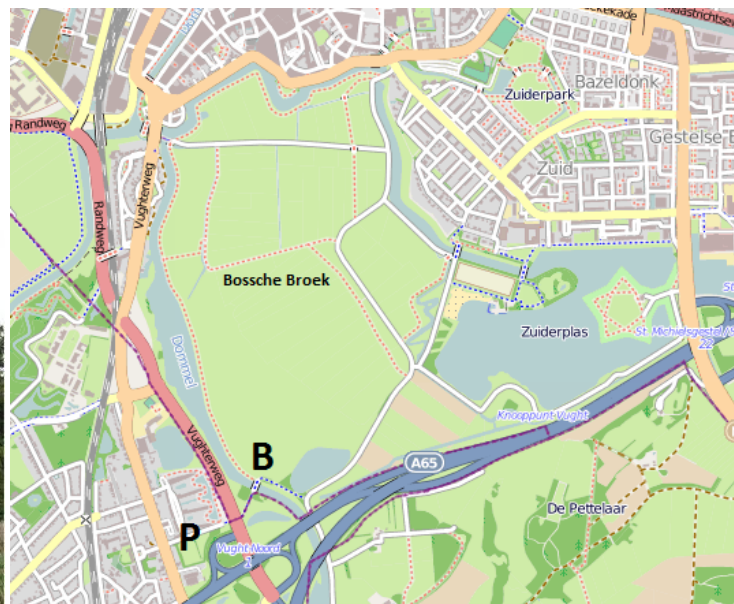
Het werk 'Woeste Stille' van Carmela Bogman is aan het fietspad bij de Sterrenboschweg een markering, dat de bezoekers van het Bossche Broek de mogelijkheid biedt vanaf een uitkijkpunt de schoonheid van het natuurgebied en de stad te ervaren.

Bogman liet zich inspireren door de geschiedenis van de plek. Het Bossche Broek was lang een moerasgebied en er werd oorlog gevoerd. Dat het nu een natuurgebied is, ziet Bogman als een wonder. En een wonder verdient een 'kapel'. 'Woeste Stille' wordt in cortenstaal uitgevoerd en wordt ongeveer zes meter hoog. Via een loopplank van duurzaam hout kunnen bezoekers de kapel betreden en vanaf ongeveer drie meter hoogte het gebied bewonderen. Carmela Bogman – de winnares van De Kunstopdracht 2010 die het bkcc in samenwerking met de gemeente 's-Hertogenbosch organiseerde – heeft het ontwerp gepresenteerd voor haar kunstwerk Woeste Stille in het Bossche Broek. Het werk zal begin 2012 gerealiseerd worden.

De kunstopdracht is een onderdeel van het inrichtingsplan ecologische verbindingszone. De verbinding onder het A2-viaduct wordt aldus verbeterd voor dieren, er zijn/worden poelen gegraven en voor recreanten is de toegang aantrekkelijker gemaakt, onder andere door het plaatsen van een kunstwerk. (toelichting naar info www.bkcc.nl)

foto bkcc

ORGANISERENDE PARTNERS

VOOR 2014 EN 2015 WERKEN WE AAN NIEUWE WERKEN.

DE ZOMERMANIFESTATIE LANDKUNST 2013 IS NAAST DE VELE GRONDEIGENAREN, KUNSTENAARS EN GEMEENTEN IN HET BIJZONDER GESTEUND DOOR

Culture

STUURGROEP
LANDBOUW INNOVATIE
BRABANT

Garage rural.e

Contact Het Groene Woud landkunst bij Helmer Wieringa: info@eurolandart.nl